

NIEK TRAMPER

Onbezorgd

Bijbelstudies over de Bergrede

Onbezorgd

Vergelijkbare bijbelstudies van KokBoekencentrum Uitgevers:

- L.W. den Boer, G.J. Mink, J.W. Sparreboom & H.J. van der Veen: *Volhouden! Bijbelstudies over Hebreëën 11*
- Iwan Dekker & Mathilde Schouwstra: *Breder langer dieper hoger. Tien bijbelstudies met portretten uit Gods wereldwijde kerk*
- Pieter L. de Jong: *Jezus en de mensen met geld. Bijbelstudies over bezit en rijkdom*
- Arjan Markus: *Heel het leven. 10 regels voor discipelschap*
- Stefan Paas & Gert-Jan Roest: *Komedie in vier bedrijven. Bijbelstudies over Jona*
- Stefan Paas, Gert-Jan Roest & Siebrand Wierda: *Geloven in de marge. De eerste brief aan Korinte*
- Stefan Paas, Gert-Jan Roest & Siebrand Wierda: *Eten met Jezus. Bijbelstudies over maaltijden in Lucas*
- Stefan Paas & Siebrand Wierda: *Ontworteld. Bijbelstudies over Daniël 1 - 6*
- Bernhard Reitsma: *Onvoorstelbaar. Bijbelstudies over de gelijkenissen van Jezus*
- Bernhard Reitsma: *Adembenemend. Nieuwe bijbelstudies over de gelijkenissen van Jezus*
- André F. Troost: *Kom tot rust. Het bijbelboek Hebreëën: medicijn tegen keuzestress*
- H.J. van der Veen: *In Zijn spoor. Bijbelstudies over discipelschap*
- H.J. van der Veen: *In gesprek. Bijbelstudies over ontmoetingen met Jezus*
- H.J. van der Veen: *Opgeheven handen. Bijbelstudies over het gebed*
- H.J. van der Veen: *Jezus huilde. Bijbelstudies over emoties*

Onbezorgd

Bijbelstudies over de Bergrede

Niek Tramper

Ontwerp omslag: Mulder van Meurs
Lay-out en dtp binnenwerk: Gewoon Geertje

ISBN 978 90 239 5411 8 (boek)
ISBN 978 90 239 5412 5 (e-book)
NUR 707

© 2019 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht
www.kokboekencentrum.nl
Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

*Voor mijn gezin – de vrolijke plek licht tussen wat in de generaties
voor ons en na ons in het duister is.*

Inhoud

Voorwoord	9
1. De prelude – Wie worden aangesproken? <i>Mattheüs 4:23-5:2</i>	11
2. De omgekeerde wereld – Wie is gelukkig te noemen? <i>Mattheüs 5:1-12</i>	16
3. Zout en licht – Wie maakt verschil? <i>Mattheüs 5:13-16</i>	29
4. Gerechtigheid – Wie is een goed mens? <i>Mattheüs 5:17-37</i>	40
5. Revolutionaire liefde – Wie kan echt liefhebben? <i>Mattheüs 5:38-48</i>	52
6. Spiritualiteit en solidariteit – Wie leidt een oprecht geestelijk leven? <i>Mattheüs 6:1-15</i>	65
7. Wijs investeren – Wie is werkelijk rijk? <i>Mattheüs 6:16-24</i>	78
8. Onbezorgd – Wie kan vertrouwen? <i>Mattheüs 6:25-34</i>	89
9. Balken en splinters – Wie is nederig? <i>Mattheüs 7:1-6</i>	101

10. Ontvangen en geven – Wiens verlangen zal
vervuld worden? 112
Mattheüs 7:7-12
11. De smalle weg naar het leven – Wie zal binnengaan
in Gods Rijk? 122
Mattheüs 7:13-14; 24-27
12. Echt of namaak – Wie zal standhouden? 132
Mattheüs 7:15-23; 28-29

Voorwoord

De Bergrede heeft me altijd beziggehouden. Vaak heb ik erover gedacht, gepreekt en gesproken in een lezing. Als kind kwam ik ermee in aanraking in de werkplaats van mijn grootvader die timmerman was. Daar hing een plaat van een man met een balk in zijn oog getekend. Ik begreep de bedoeling niet, net zomin als ik de woorden van Jezus begreep dat juist arme, verdrietige en geplaagde mensen gelukkig te prijzen waren.

Hoewel ik opgroeide in een orthodox kerkelijk gezin, was ik aan het begin van mijn studie biologie van plan de kerk en het geloof achter me te laten, en me te storten in een nieuwe, fascinerende wereld. Later in mijn studententijd werd ik intens met de woorden van Jezus geconfronteerd en zij veranderden mijn leven totaal. Voor het eerst ontmoette ik Hem, die alles voor mij had overgehad, werkelijk. Onweerstaanbare liefde die alles anders maakte. De verwondering daarover is gebleven en dit boek is er een signaal van. Velen hielpen me de bijzondere woorden van Jezus beter te begrijpen. Ik sta als Kleinduimpje op reusachtige schouders.

Waarom is de Bergrede nu zo belangrijk? Allereerst omdat we in een genadeloze samenleving leven. Onze 'eer' ligt in datgene wat we zelf tot stand hebben gebracht, waarover we hebben onderhandeld. Wij begrijpen niet langer dat de grootste waarde ligt in datgene wat ons geschonken is. Maar dat is wel de kern van Jezus' woorden in de Bergrede. Vervolgens: bezorgdheid en angst zijn – vanwege het immer dreigende verlies van veiligheid, welvaart, levensruimte en een betrouwbaar klimaat – overheersende emoties geworden in de Europese samenleving. De woorden 'wees niet bezorgd' van Jezus hebben wereldburgers in het derde millennium veel te zeggen. Het is winst als we ze grondig leren spellen en in onze eigen context toepassen. Ze vormen de kern van dit boek, dat daarom de titel *Onbezorgd* draagt.

En dan nog iets: in de gespannen westerse maatschappij groeit het verlangen naar romantische, helende en gelukbrengende spiritualiteit. Jezus verbindt oprechte spiritualiteit met soberheid en met solidariteit. Het is noodzakelijk om echt en namaak te onderscheiden bij alle eigentijdse vormen van spiritualiteit.

Ten slotte: als ik me niet vergis, nemen stigmatisering en dreigende taal op het noordelijk halfrond toe. Zijn het voorbodes van ergere dingen? Als een kerk marginaler wordt, kan ze dan radicaler laten zien wat liefhebben betekent? Wie zal in staat zijn om leugen en onrecht te ontmaskeren en tegelijkertijd verbinder te zijn door onvoorwaardelijk lief te hebben en de ander niet te veroordelen? Het is een smalle weg, maar de enig werkelijk begaanbare naar een hoopvolle toekomst. De weg van Jezus.

Deze studies wil ik opdragen aan mijn gezin, die vrolijke plek licht tussen wat in het donker is verdwenen in de generaties voor ons en wat nog in het duister verscholen is in de generaties die komen. Daarom ben ik minder dan gewoonlijk terughoudend bij het delen van persoonlijke ervaringen en verhalen over de generatie die voorbijging.

In deze studie zijn de bijbelteksten grotendeels geciteerd in de Herziene Statenvertaling (HSV). In deze citaten wordt de schrijfwijze *Heere* gebruikt bij de aanduiding van Gods naam, daarbuiten *Here* of *Heer*. Welke schrijfwijze ook, het doet niets af aan het ontzag voor Hem die ons leven draagt.

Soms is vanwege de leesbaarheid 'hij' of 'zijn' vermeld, terwijl ook 'zij' of 'haar' bedoeld kan zijn, en soms omgekeerd. Bij voorbaat vraag ik de lezer(es) vergeving voor die eenzijdigheid.

Van harte dank ik allen die geholpen hebben bij het tot stand komen van deze uitgave: medewerkers van KokBoekencentrum, vrienden en 'last but not least' mijn vrouw Jenny.

Gouda, februari 2019

Niek Tramper

1. De prelude

Wie worden aangesproken?

Mattheüs 4:23-5:2

‘De meeste mensen jagen zo bezeten het geluk na dat ze eraan voorbij lopen.’ (Søren Kierkegaard)

‘Jezus lijkt te zeggen dat een mens die het zichzelf niet moeilijk maakt, die niet tegen zijn eigen aandriften durft in te gaan, geen waardevol leven leidt.’ (Bas Heijne, ‘Angst en haat zijn ook comfortabel’, *NRC*, 7 april 2018).

‘Neem Mijn juk op u, en leer van Mij dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart; en u zult rust vinden voor uw ziel.’ (Mat. 11:29)

Het geheim van geluk

Nederlanders behoren tot de meest gelukkige mensen op aarde, blijkt uit recent sociologisch onderzoek. De ranglijst wordt ieder jaar vermeld in het *World Happiness Report* van de Verenigde Naties. De onderzoekers bestuderen de verbondenheid tussen mensen, hoe het met de vrijheid gesteld is, hoe de ziekenhuizen zijn, of het geld eerlijk verdeeld is, of mensen vertrouwen hebben in de regering. Geluk heeft alles te maken met de vervulling van ons verlangen. We stellen ons voor hoe het zou zijn als we een zeker geluk zouden bezitten: een gedroomde verkering, een florissante baan, een prachtige promotie, een eigen huis met een grote tuin of herstel van een ingrijpende ziekte. Verlangen hoort bij het leven¹: verlangen naar stilte en rust, naar vriendschap, naar erkenning of

¹ Zie bijvoorbeeld: *Herman Paul, De slag om het hart, over secularisatie van verlangen*, Utrecht 2017, 11.

naar verzoening, en vooral verlangen naar een onbezorgd leven. Als zo'n verlangen vervuld wordt, zijn we gelukkig.

Maar geluk is volgens een Russisch spreekwoord óók een paard dat niet valt te temmen. Als je het probeert te grijpen, slaat het op hol en draaft het weg. Of het is een vlinder die je wilt vangen met je handen. Soms lukt het om zo'n beestje op te sluiten tussen je twee holle handen. Al snel ontdek je echter dat de gevangenschap in jouw handen de vlinder geen goed doet. De tere vleugels raken beschadigd. Als je je handen samen zou knijpen, zou de vlinder het niet overleven. Kortom, we worden geconfronteerd met een onvermijdelijke paradox in het leven: hoe meer we geluk in onze macht willen krijgen, hoe ongrijpbaarder het wordt.

De poort naar een onbezorgd leven

Hoe kunnen we blijvend geluk vinden? Vermoedelijk denken we niet elk moment over die vraag na. Op de achtergrond speelt die echter altijd mee, bijvoorbeeld in onze keuzes, in wat we ter sprake brengen, in onze houding, ambities en de relaties die we koesteren. Veel Europeanen en zeker ook Nederlanders laten daarbij duidelijk blijken: We hebben God, welke god dan ook, niet per se nodig voor ons geluk; misschien is godsdienst eerder een sta-in-de-weg. Maar, of we nu christen zijn of niet, de vraag hoe we een duurzaam gelukkig leven kunnen leiden, houdt ons innerlijk altijd bezig. De psalmdichter, David, vertelt in Psalm 4 dat veel mensen met de existentiële vraag komen: 'Wie zal ons het goede doen zien?' (of, zoals het ook vertaald is: 'Wie zal ons gelukkig maken?').²

Naast de vraag hoe we een gelukkig leven kunnen leiden, moeten we ons ook afvragen of een gelukkig leven altijd een goed leven is. We weten dat we zelfs onder ellendige omstandigheden geluk kunnen ervaren. Omgekeerd maken we in een ogenschijnlijk gelukkige situatie soms veel ellende mee. Jezus gaat in zijn toespraak op de heuvel, die we de *Bergrede* zijn gaan noemen, diep op deze vragen in. Hij noemt mensen gelukkig die daar naar ons besef ver vandaan zijn. Hij maakt duidelijk welke mensen werkelijk goede mensen zijn en wat echt onbezorgd leven inhoudt. Hij vertelt

² Psalm 4:7, geciteerd in de HSV en vervolgens in de NBV.

over de poort naar het leven dat zo rijk en overvloedig is dat geen enkele crisis het kan bedreigen.

Geen toespraak in de wereldgeschiedenis heeft zoveel tongen en pennen in beweging gebracht als de rede van Jezus op een heuvel in Galilea. Jezus' woorden riepen buitengewoon veel weerstand op bij de godsdienstige leiders van zijn tijd, en maakten diepe indruk op de menigte die niet theologisch geschoold was. Ze werden uitgesproken omstreeks het jaar 30 in een periode waarin het Romeinse Rijk zijn machtsgebied rondom de Middellandse Zee naar alle kanten uitbreidde. Ze werden waarschijnlijk omstreeks het jaar 60 opgeschreven door de evangelist Mattheüs. In alle eeuwen daarna kwamen mensen onder de indruk van de bijzondere woorden van Jezus. Ze vormden een bron van inspiratie voor de Russische romanschrijver Leo Tolstoj, die in zijn roman *Opstanding* droomde van een wereld waarin geweldloos verzet tegen het kwaad vrede brengt. Mahatma Gandhi bewonderde Tolstoj en werd diep geraakt door Jezus' woorden over liefde voor vijanden. Hij bracht het principe van geweldloze weerbaarheid in praktijk in India in de vorige eeuw. Martin Luther King, Nelson Mandela en Desmond Tutu werden aangestoken door het vuur van de Bergrede. De Joodse theoloog Pinchas Lapide beschreef Jezus als een rabbi die de gangbare onderwijsmethododes van de bekende rabbi's hanteerde, maar ongeëvenaard was in wat Hij bracht.³

De columnist en schrijver Bas Heijne voerde recentelijk in de *NRC* een pleidooi voor de Bergrede omdat een van de belangrijkste waarden, waaraan onze samenleving volgens hem gebrek heeft, zelfverloochening is.

Diepgaand peilden de Londense predikant D. Martyn Lloyd Jones en de Berlijnse dominee Dietrich Bonhoeffer de woorden van Jezus. Ze waren tijdgenoten, maakten beiden de Tweede Wereldoorlog mee, maar hebben elkaar waarschijnlijk nooit ontmoet. Beiden hadden een helder inzicht in wat er speelde in hun tijd. We zullen hen in de volgende hoofdstukken beter leren kennen.

3 Pinchas Lapide, *De Bergrede, utopie of program?* Baarn 1984.

Een boodschap voor heel de wereld

Jezus begon zijn verkondiging in het noorden van Israël, in Galilea, dat door de profeet Jesaja ooit een van de donkerste plekken op aarde werd genoemd⁴. De evangelist Mattheüs vertelt hoe Jezus aan de oevers van het meer van Galilea vissers riep om zijn leerling te worden. Dat is de prelude van de Bergrede. Jonge mensen gaven hun dagelijkse bezigheden op om met Hem mee te gaan. Zij vormden de nieuwe gemeenschap die Zijn woorden voor het eerst ontving om die te bewaren en ernaar te leven (Mat. 7:24v). De boodschap van Jezus was ongehoord: een nieuwe tijd brak aan, het licht van het nieuwe Rijk van God begon te schijnen.⁵ Ze zagen het om hen heen gebeuren: mensen werden van demonen bevrijd, zieken vonden genezing en verlamden herstel. De voorbereiding op de komst van dit hemels Koninkrijk vroeg geloof en omkeer. Spoedig kwamen de mensen overal vandaan naar Jezus toe.

Toen Jezus vlak bij de oever van het meer van Galilea de menigte zag, ging Hij een heuvel op. Ergens midden op de helling ging Hij zitten, Zijn leerlingen om Hem heen. De prediker zat en de mensen stonden, zoals gebruikelijk in de synagoge in Jezus' tijd. Ook in de vroege kerk en in de Middeleeuwen ging het zo. Je vond bijna geen stoelen of banken in de kerk. Wanneer de prediker iets wilde gaan zeggen, ging hij zitten. De mensen stonden te luisteren, liepen rond, reageerden soms op wat hij zei. Jezus ging op de berghelling zitten. Hij maakte van de berg Zijn preekstoel en de omliggende heuvels vormden het klankbord. Hij richtte zich tot de discipelen om Hem heen, en via hen ook tot de mensen die overal vandaan waren gekomen. Zijn toespraak was uiteindelijk bedoeld voor de hele wereld.

Bergen waren in het godsdienstig leven van Israël belangrijk. Mozes ontving de wet van God op de berg Sinaï. De evangelist Mattheüs tekent Jezus als de nieuwe Mozes die de grondwet van het Koninkrijk van de hemel uiteenzet. De kring van leerlingen is de nieuwe gemeenschap die als eerste de wetten van dit Koninkrijk

⁴ Zie Jesaja 8:22- 9:1 en Mattheüs 4:14-16.

⁵ Verderop maken we grondiger kennis met Jezus' onderwijs over dit nieuwe Rijk van God. Zie vooral hoofdstuk 8, 'Onbezorgd'.

ontvangt. Zij vertegenwoordigen als twaalfstal het volk Israël. Zij worden geroepen om het zout van de aarde en het licht van de wereld te zijn. Mattheüs besluit zijn Evangelie met de opdracht van Jezus aan hen: ‘Ga dan heen, onderwijs al de volken ... hun lerend alles wat Ik u geboden heb, in acht te nemen’ (Mat. 28:19). Goed om erbij te gaan staan, daar op de berghelling, en te luisteren naar de woorden van Jezus, die zoveel teweeg hebben gebracht!

Gespreksvragen (ter inleiding op de Bergrede)

1. Lees Mattheüs 4:23-5:2 nog eens rustig door en denk erover na.
 - a. Wat raakt je het meest in deze verzen en waarom?
 - b. Bij welke woorden/verzen heb je vragen? Deel en bespreek die vragen met elkaar (in de kring of in gezinsverband).
2. Wat is je grootste verlangen en wat is je grootste angst? Wil je daarover met anderen in gesprek gaan?
3. Wat zou je willen leren van de woorden van Jezus die we in de komende hoofdstukken gaan bespreken? Wat zouden ze kunnen doen met je grootste verlangen en met je grootste angst?
4. We zullen later uitvoeriger kennismaken met Jezus' onderwijs over het Koninkrijk van de hemel, het nieuwe Rijk van God dat Hij aankondigde. Herken je wat in dit gedeelte verteld wordt over Gods Koninkrijk ook in onze wereld? Waarin dan of waarin juist niet?

2. De omgekeerde wereld

Wie is gelukkig te noemen?

Mattheüs 5:1-12

‘De aarde kent geen verdriet dat de hemel niet kan genezen.’
(Thomas Moore, *Come, Ye Disconsolate*)

‘Vreugde is het handelsmerk van de hemel.’ (C.S. Lewis, *Letters to Malcolm*)

‘Wie drinkt van het water dat Ik hem zal geven, zal in eeuwigheid geen dorst meer krijgen.’ (Joh. 4:14)

Gefeliciteerd

Er zijn allerlei redenen om mensen te feliciteren: op hun verjaardag, bij een promotie, een nieuwe baan of een onderscheiding, bij een grote order op de zaak, bij herstel na een slopende ziekte, op hun trouwdag, bij de geboorte van een kind... Felicitaties zijn meestal verbonden met succes, gezondheid, waardering of een nieuwe stap in het leven. Maar als we er wat beter bij stilstaan, blijken gelukwensen meer te maken te hebben met wat we hebben ontvangen dan met wat we tot stand brengen. Het behalen van een examen vraagt inspanning, maar de toekenning van het diploma kunnen we onszelf niet geven. Dat doet een commissie die ervoor aangesteld is. We kunnen trots zijn op onszelf, maar waardering moet een ander ons geven. We leven toe naar een trouwdag, en kiezen ervoor ‘ja’ te zeggen, maar het huwelijk wordt aan ons voltrokken. We kunnen er alles aan doen om onze conditie op peil te houden en ons voorzien van de beste medische zorg, maar gezondheid is vooral een geschenk, en dat dringt pas goed door als we ziek worden. Dat is het eerste wat opvalt aan het begin van de Bergrede: gelukkig wie met lege handen staan, omdat hun geschonken zal worden wat ze zichzelf niet kunnen geven.

De toespraak van Jezus op de heuvel begint met het woordje *makarios*: zalig, gelukkig, te feliciteren. Hij feliciteert mensen die precies het tegenovergestelde zijn van wie wij gelukkig prijzen: armen van geest, mensen die treuren, mensen die honger en dorst hebben. In onze westerse oren klinkt dat buitengewoon tegenstrijdig. Wat doe je als je inderdaad met lege handen staat? Als je een burn-out krijgt, als je ziek wordt, als je relatie stukgaat, als je werkeloos wordt? Geen redenen om gefeliciteerd te worden. Het zou vreemd zijn om bij een sollicitatie te zeggen dat we ‘arm van geest’ zijn, en dat ‘verdriet hebben’ bij ons past. Zo werkt het niet. Er wordt van ons verwacht dat we assertief zijn, onze talenten etaleren en onze ambities proberen waar te maken.

Een van de zaligsprekingen luidt: ‘Zalig zijn zij die honger en dorsten naar de gerechtigheid.’ Jezus zegt dus niet: Zalig wie honger of dorst heeft naar geluk, of naar een goed leven. Niet het zoeken van geluk, maar het verlangen naar gerechtigheid zal vervulling brengen. (We zullen later het begrip ‘gerechtigheid’ nog beter leren kennen.) Jezus stelt dat er een veel diepere reden is om mensen te feliciteren dan gunstige omstandigheden, of een florisant leven. De weg die Hij wijst, loopt anders dan een traject van regie houden over je leven en je zo goed mogelijk verzekeren tegen het verlies van wat kostbaar voor je is.

De belofte van een nieuwe tijd

Armen van geest, mensen die treuren en zelfs mensen op wie gespuugd wordt, prijst Jezus gelukkig. Waarom? Kijk eens naar de eerste en de laatste zaligspreking (vs. 3 en 8). Hij zegt: ‘Van hen is het Koninkrijk der hemelen.’ Wat bedoelde Jezus met het Koninkrijk van de hemel? Hij sprak van het aanbreken van een nieuwe tijd, waarin de vreugde van Gods aanwezigheid zou doorbreken en de wereld vervuld zou worden van heilig ontzag voor Hem. Het was de nieuwe tijd die Johannes de Doper had aangekondigd, en die met de komst van Jezus zelf aanbrak. De profeten hadden die tijd al beloofd, vooral de profeet Jesaja. ‘Een wolf zal bij een lam verblijven en een luipaard bij een geitenbok neerliggen (...). Men zal nergens kwaad doen of verderf aanrichten (...) want de aarde

zal vol zal zijn van de kennis van de HEERE, zoals het water de bodem van de zee bedekt' (Jes. 11:6,9).

Jezus zegt dat het Koninkrijk van de hemel toebehoort aan armen van geest en mensen die vervolgd worden. Begrijpelijk dat men daarom de zaligsprekingen vaak als voorwaarden uitlegt. Alleen zij die arm van geest, verdrietig of hongerig zijn, krijgen toegang tot Gods Rijk. Mensen met een voorspoedig en gelukkig leven zouden er dus nooit kunnen komen. Voor rijken en geleerden zou de poort van het Koninkrijk gesloten zijn. Ze zouden eerst arm, verdrietig en verguisd moeten worden om binnen te gaan. Maar dat is onmogelijk, want dan zouden ze hun nederigheid en gebrek aanbieden en tóch niet met lege handen staan. Volgens Dallas Willard¹ klopt die 'voorwaardelijke uitleg' niet en ik denk dat hij gelijk heeft. Jezus heeft de leerlingen zien staan en om hen heen een wijde kring van mensen. Hij zag gekwetste, verdrietige, belaste mensen en vertelde hun dat het Koninkrijk van God voor hen was, juist voor hen, en niet – zoals later uit de woorden van Jezus zal blijken – voor de geestelijke leiders die alom in aanzien stonden. Hij beloofde *losers*, mensen met gebrek, mensen die zich schaamden voor hun schuldige leven, mensen voor wie niemand opkwam, dat hun tranen zouden worden gedroogd en hun verlangen vervuld. Zijn belofte was dat ze zich zouden verheugen over de aarde en de schoonheid van de schepping. Ze zouden de vreugde proeven van het horen bij Gods familie. Ze zouden kinderen van God genoemd worden en God zelf mogen zien (vs. 8).

God zien

Een van de redenen waarom Jezus hen gelukkig prijst is dat zij God zullen zien (vs. 8). Wat houdt God zien in? Het heeft alles te maken met verlangen, want ieder mens is geschapen met verlangen. Vlak na de geboorte zoekt een baby al de moederborst en verlangt naar melk. Om te verlangen naar eten en drinken hoeven we helemaal geen moeite te doen. Een gezond lichaam roept erom. De Bijbel vertelt op de eerste bladzijden hoe de eerste mensen, Adam en Eva, van elkaar en van Gods prachtige schepping hiel-

1 Dallas Willard, *Gods geheime plan*, Amersfoort 2012.

den. Ze konden hun verlangen er helemaal in kwijt. Eén verlangen ging boven alles uit: de relatie met hun Schepper. Daarin lag hun diepe vreugde en vervulling. In die relatie kwam echter een breuk door wantrouwen en ongehoorzaamheid, gezaaid door Gods tegenstander, Satan. Daardoor hield hun verlangen niet op, maar het richtte zich niet langer op hun Schepper.

Wij, zonen van Adam en dochters van Eva, verlangen net als zij naar de goede en mooie dingen die God gemaakt heeft: prachtige natuur, warme vriendschap en familierelaties, muziek, een mooie plek om te wonen, goed eten en drinken of een uitbundige vakantie. Bedrijven wakkeren door middel van reclame onze begeerten op een geraffineerde manier aan (uiteraard met het doel om eraan te verdienen). We zijn echter niet geschapen voor de dingen van de Schepper, maar voor de Schepper van de dingen! Het gaat in het leven uiteindelijk helemaal niet om dingen (of mensen) die we willen bezitten. Het gaat om een diepe en blijvende relatie met degene die ons gemaakt heeft. Neem het voorbeeld van een liefdesrelatie. Als je van iemand gaat houden en die ander van jou, wil je bij elkaar zijn. Als je elkaar ontmoet, houdt het verlangen niet op. Hoe meer je elkaar ziet, hoe meer je naar elkaar verlangt. Liefde vervult je verlangen en maakt het tegelijkertijd sterker.

Dat gaat zeker op voor de relatie met onze Schepper. In de ontmoeting met Hem ontdekken we hoe ontzettend gericht we altijd zijn geweest op onszelf. 'God zien' betekent: ontdekken dat Hij schitterender is dan alle schoonheid van de wereld. Dat Hij de bron van al wat wij als goed en mooi en waar herkennen. Hoe meer we Hem kennen, hoe meer we verlangen Hem te kennen. Hij is Aslan, de leeuw uit het land van Narnia in de verhalen van C.S. Lewis. Lucy, een van de kinderen in Narnia, kijkt naar hem uit. Ze houdt van hem en heeft groot ontzag voor hem, en als er iets gebeurt waardoor er verwijdering komt, voelt ze intens verdriet. Het moet weer goed komen tussen hem en haar.

Noura vluchtte als jonge afgestudeerde uit Syrië tijdens de burgeroorlog naar Turkije. Na een uitputtende tocht over de Middellandse Zee, samengepakt met vijftig andere

vluchtelingen op een rubberboot, bereikte ze Griekenland. Een vriendin nam haar, moslima, mee naar een kerk. Daar moest ze erg huilen. Voor het eerst van haar leven ervoer ze Gods aanwezigheid. Ze ging op zoek, begon de Bijbel te lezen en werd, zoals ze zelf zei, dorstig naar God. Uiteindelijk kwam ze in Nederland, waar christelijke vrienden haar meer vertelden over het christelijk geloof. Haar dorst werd gelest toen ze ontdekte wie God werkelijk is, toen zij Hem in Jezus leerde kennen. Altijd was ze op zoek geweest, nu had ze echt gevonden. Ze vertelde haar verhaal met stralende ogen. Nu had ze maar één verlangen: haar landgenoten meer vertellen over de liefde van God.

Het scharnier

De zaligsprekingen zijn geen verzameling losse uitspraken van Jezus. Ze vormen een duidelijk eenheid en opbouw². De eerste drie gaan over mensen die op geen enkele manier iets voorstellen in de wereld. In hun nood zijn ze helemaal aangewezen op God.

1. Zalig de armen van geest
2. Zalig die treuren
3. Zalig de zachtmoedigen

De vierde zaligspreking ‘zalig die honger en dorsten naar de gerechtigheid’ is een scharnier tussen de eerste drie en de volgende drie. In heel de Bergrede gaat het uiteindelijk om honger en dorst naar gerechtigheid. De volgende drie zaligsprekingen gaan over de manier waarop leerlingen van Jezus in het leven staan en met anderen omgaan.

5. Zalig de barmhartigen
6. Zalig de reinen van hart
7. Zalig de vredestichters

² Zie ook D. Martyn Lloyd Jones, *Studies in the Sermon of the Mount*, Grand Rapids 1984, 107.

Ze vormen twee parallele reeksen. We kunnen 1 met 5, 2 met 6, 3 met 7 verbinden, met als scharnier 4. We kunnen ze ook weergeven als de figuur van een berg met als top de vierde zaligspreking. Aan de basis staat de achtste, waarin Jezus zegt dat de hunkering naar gerechtigheid lijden meebrengt. Vervolging, smaad en leugens zullen over de leerlingen uitgegoten worden vanwege die gerechtigheid en omwille van Jezus. Maar daarover moeten ze niet verdrietig zijn, zegt Hij, het is eerder een reden tot blijdschap (vs. 11 en 12).

Zalig zij die honger en dorsten naar de gerechtigheid (vs. 6)		
Zalig de armen van geest (vs. 3)		Zalig de barmhartigen (vs. 7)
Zalig zij die treuren (vs. 4)		Zalig de reinen van hart (vs. 8)
Zalig de zachtmoedigen (vs. 5)	Zalig zij die vervolgd worden (vs.10)	Zalig de vredestichters (vs. 9)

Laten we nog wat beter kijken naar de vierde zaligspreking. Voor ons is gerechtigheid een deftig woord dat we soms gebruiken voor eerlijke en gelijke verhoudingen tussen mensen. Gerechtigheid betekende voor Mahatma Gandhi de bevordering van gelijkheid tussen rijken en bezitlozen, kastebezitters en kastelozen, kolonisten en onderdrukten, en ook gelijke rechten voor hindoes, moslims en christenen.

In de woorden van Jezus is gerechtigheid niet iets wat mensen tot stand brengen, maar een bron die dorst lest en honger stilt, de bron waaruit oprecht leven en rechtvaardig handelen ontspringen. Dat wist Gandhi beter dan veel van zijn christelijke tijdgenoten. Als we genezing zoeken van een nare kwaal, kunnen we allerlei middelen gebruiken, die wel de gevolgen maar niet de oorzaak wegnemen. We kunnen hoofdpijn of migraine met pillen bestrijden die tijdelijk baat geven, terwijl we geen aandacht hebben voor wat misschien de oorzaak is, bijvoorbeeld te hard werken of met te veel zorgen rondlopen. We kunnen onrecht bestrijden en gelijke rechten voor ieder mens bepleiten, maar alleen een wáár en integer leven raakt onrecht in de wortel. Zonder integriteit kan gerechtigheid niet bloeien.

Zou een werkelijk goed leven (daarover in de volgende hoofdstukken meer) niet beginnen met de honger en dorst ernaar? Als je hongerig bent, ben je behoeftig. Jezus zei niet: Zalig degenen die beseffen dat ze behoeftig zijn, maar: Zalig die het zijn. De gerechtigheid, het echt goede leven, is er nog niet. Het gemis geeft je verdriet. Je treurt over een verbroken relatie en verlangt er intens naar dat het weer goed komt, met God en met andere mensen. Je kunt het zelf niet tot stand brengen. Het is de Meester zelf die het verlangen wekt naar vergeving en herstel. En het werk dat Hij begonnen is, maakt Hij ook af, daar hoeft je niet over in te zitten. Hij brengt leven tot bloei door de kracht van Zijn Geest als het zich als een kompas richt naar de pool van Gods liefde. En alles waardoor mensen en volken gaan floreren, komt daarin mee: mededogen, zuiverheid van hart en het stichten van vrede.

Gelukkig: armen van geest en barmhartigen

De evangelist Mattheüs legt sterker dan de evangelist Lukas de nadruk op de armen van geest. In het Evangelie van Lukas richt Jezus zich rechtstreeks tot de leerlingen en zegt tegen hen: 'Zalig bent u, armen.' Hij spreekt ook de rijken aan: 'Wee u, rijken, want u hebt uw troost al' (Luk. 6:20,24). Maatschappelijke armoede is in de Bijbel geen reden tot felicitatie. Zegt Jezus dan dat mensen zalig zijn omdat ze psychische problemen hebben, kampen met een zwakke geest, of vaak nerveus en bang zijn? Bedoelt Hij speciaal

mensen met gevoelens van minderwaardigheid of een laag zelfbeeld, mensen die in hun eigen ogen nooit iets goed kunnen doen en dat soms ook nog lijken te koesteren? Ik denk dat we 'armen van geest' meer geestelijk dan psychologisch moeten duiden. Jezus spreekt mensen aan die in geestelijk of godsdienstig opzicht niet meetellen, tenminste in eigen ogen en in de ogen van anderen. Ze sluiten zichzelf uit van Gods vergeving en vinden bij anderen geen genade. Hij ziet hun armoede en nood. Niemand is voor Hem te diep weggezakt. Hij ziet hen om Hem heen staan als schapen die opgejaagd zijn door herders zonder mededogen. Zij willen Hem horen, bij Hem schuilen en Hem volgen. Dan zegt Hij: 'Gelukkig u die arm van geest bent, want van u is het Koninkrijk der hemelen.'

In onze samenleving raken we moe en opgebrand omdat we zo gericht zijn op assertiviteit en zelfontplooiing. We moeten altijd zorgen dat we niet met lege handen staan, dat we niet uit beeld raken, dat we sterk zijn en dat we het leven aankunnen. We worden moe van de zorgen over dreigend verlies van onze kostbaarheden zoals intellect, een vooraanstaande positie in de kerk of de samenleving, succes in het werk, een mooie familie, veiligheid, nationaliteit, of gewoon de spulletjes uit een erfenis. We zouden het allemaal kunnen bezitten, en tegelijkertijd de belofte van Gods nieuwe wereld missen. Wat een ruimte bieden de woorden van Jezus! Je hebt er genoeg aan dat je arm van geest bent. Hij zal je werkelijk rijk maken.

Het is de arme van geest die ook barmhartig kan zijn. Barmhartige mensen zijn mensen met mededogen. Ze hebben oog voor andere mensen in hun ellende en gaan geduldig om met hun gebreken. Omdat ze weten hoe afhankelijk ze zijn van de goedheid van God en van mensen, hebben ze mededogen met anderen. Omdat ze ruimte hebben gevonden in Gods vergeving, kunnen ze ook ruimte maken voor anderen en hen vergeven die hen gekwetst of beschadigd hebben.

Gelukkig: mensen die treuren en zuiver van hart zijn

Hoe is nu iemand die verdriet heeft te feliciteren? Treurnis proberen we toch te voorkomen en narigheid vermijden of beperken we toch zoveel mogelijk? Verdriet en pijn vinden wij niet bij een

gelukkig leven horen. Toch komen we er bijna dagelijks mee in aanraking en daarom is het geen wonder dat in de westerse samenleving verbazingwekkend veel geld omgaat in entertainment. We hebben het zelfs over 'vermaakindustrie'. Het is een enorme bedrijfstak. Film, theater, muziek, sport en soms ook politiek bieden ons een onafgebroken podium ter ontspanning. Hier kunnen we een tijdje ontsnappen aan het verdriet van de wereld en de vermoeidheid van ons hart. We hebben er allemaal behoefte aan en het is altijd al zo geweest. Soms sluipt het inzicht ook de kerk binnen dat mensen vermaakt moeten worden (maar dan op een christelijke manier). De programma's van een joviale, dynamische kerk passen niet echt bij de woorden van Jezus 'zalig zij die treuren'.

Wie bedoelde Jezus met de mensen die verdriet hebben? Bedoelde hij meelijwekkende en sombere figuren? Gaat het om dodelijk serieuze (en naar ons besef ook erg vermoeiende) mensen die blijven steken in hun droefheid? Ook die zijn welkom bij Jezus, maar misschien gaat het meer om het verdriet en de verontwaardiging over een wereld die ver van Gods bedoeling is geraakt. De kern ervan is het verdriet over een gebroken relatie. Het moet weer goed komen met de ander, en in nog diepere zin met de Ander. We zouden kunnen denken aan het verdriet van de apostel Paulus toen hij merkte dat hij het goede niet kon doen dat hij wilde, maar geneigd was om het kwade te doen dat hij niet wilde (Rom. 7:19). Of aan het verdriet van Jezus zelf om een stad die Zijn woorden niet geloofde en Zijn liefde niet zag (Luk. 19:41v). Of aan Jezus' pijn bij het graf van Zijn vriend Lazarus, toen Hij de adem van de aartsvijand, de dood, rook (Joh. 11:35).

Alleen de treurende discipel kan de zuivere van hart zijn. Zuiver heeft hier vooral de betekenis van 'eenvoudig', niet verscheurd door tegenstrijdige verlangens. Tranen zuiveren het hart, de kern van waaruit we leven, het centrum van ons denken, willen en voelen. Waarom is dat zo? Oprecht verdriet brengt verandering teweeg. Een periode van rouw kan het geweten zuiveren, kan werkelijke omkeer teweegbrengen. Zonder verdriet blijft verandering meestal oppervlakkig, maar verdriet opent de weg naar heling. Een gebroken liefdesrelatie wordt weer geheeld en daardoor het hart gezuiverd. We horen in de woorden van Jezus de Psalmen

meeklinken, Psalm 34:19 bijvoorbeeld: ‘De HEERE is nabij de gebrokenen van hart, Hij verlost de verbrijzelden van geest.’ Of Psalm 86:11: ‘Maak mijn hart één om Uw Naam te vrezen.’

Er is ook verdriet dat géén winst oplevert: smart om geleden verlies waarin we voortdurend met onszelf bezig blijven. Dan voelen we ons slachtoffer van omstandigheden, van mensen en misschien ook van God. De apostel Paulus schrijft over droefheid van de wereld die geen vernieuwing van ons leven meebrengt (2 Kor. 7:10). Verdriet dat ons leven ten goede verandert, is een droefheid van God. God brengt het tot stand en Hij doet dat uit liefde. Het is verdriet dat een omkeer ten goede teweegbrengt. Misschien kunnen we erover nadenken: brengt ons verdriet zuiverheid van hart mee, het zien van God? Of trekt het ons omlaag naar cynisme en zelfmedelijden?

Gelukkig: zachtmoedigen en vreedstichters

Het woord ‘zachtmoedig’ roept makkelijk verkeerde associaties op. Zachtmoedige mensen zien we als meegaande mensen, mensen die nooit moeilijk doen en graag compromissen sluiten. Ze hebben een geduldig en begripvol karakter en ze worden niet gauw boos. Jezus wil echter niet zeggen dat een persoonlijke eigenschap of karaktertrek een gelukwens waard is. We moeten op de volgorde van de zaligsprekingen letten. De zachtmoedige herkent zich in de arme van geest en degene die treurt. Zachtmoedige mensen zijn daarom zeker ‘zacht van hart’, maar het zijn geen ‘softies’. Juist zij komen in het geweer als het recht van een ander en de eer van God worden geschonden. Het zijn mensen met onuitputtelijk geduld. Zachtmoedigen herkennen we aan de houding tegenover zichzelf. Zij zijn niet bezig met hun eigen rechten of voorrechten. Ze zijn er niet op uit om hun positie of bezit te verdedigen.

Zijn zulke mensen te vinden op aarde? Wie is zachtmoedig? Jezus zelf was zachtmoedig en nederig van hart (Mat. 11:29), Hij was de enige die het werkelijk was. De apostel Paulus zegt in zijn brief aan de Filippenzen dat Christus zich vernederde en de gestalte van een slaaf aannam (Filp. 2:5v). Hij beschouwde de glorie van God niet als Zijn recht of bezit, maar Hij gaf zich over uit

liefde voor een verloren wereld. Zachtmoedig kunnen we alleen zijn als de Geest van Jezus in ons woont. Als we ons aan Jezus toe- vertrouwen en Hem gehoorzamen, zullen we zachtmoedigheid leren. Hij leert ons niet terug te slaan als we gekwetst worden en het goede te zoeken, zelfs voor de mensen die een hekel aan ons hebben. Mozes wordt in de Bijbel een zachtmoedig man genoemd (Num. 12:3), maar dat had hij niet van zichzelf. Hij was een heet- gebakerd mens en sloeg zelfs een Egyptenaar dood omdat die een van zijn volksgenoten mishandelde (Ex. 2:11,12). In de woestijn leerde hij de Here God kennen en vertrouwen en kwam hij op de school van zachtmoedigheid, wel tachtig jaar lang.

Waarom zijn zachtmoedige mensen vrede-stichters? Omdat ze niet uit zijn op eigenbelang. We weten dat bezitsdrang, verlangen naar macht, trots en jaloezie de oorzaken zijn van onenigheid, ruzies en oorlogen. Maar zachtmoedigen zijn geen vredesidealisten of vredesactivisten die gaan voor 'vrede tegen elke prijs'. Ze herkennen bij anderen wat ze ook bij zichzelf herkenden: dat mensen ruziemaken, dat familieleden bittere vetes koesteren, dat volken in oorlog zijn, dat ze niet opgeven terwijl de schade aan alle kanten groeit. Dat gebeurt allemaal omdat ze verkeren onder de macht van de tegenstander van God. Ze worden beheerst door de geest van vergelding. Vredesstichters hebben – omwille van Jezus – maar één verlangen: de eer en de glorie van de Schepper terug- brengen in de menselijke relaties. Daarom brengen ze elke situatie van onenigheid en vergelding in het licht van het evangelie. Zacht- moedigen leven van Gods vergeving, en het kan niet anders dan dat zij vrede-stichters worden. Ze delen uit wat zij zelf hebben ont- vangen.

Gelukkig: mensen die vervolgd worden

De woorden van Jezus moeten de leerlingen verrast en geschokt hebben. Hoe kunnen ze zich nu verheugen over laster en gemene insinuaties? Het is een nachtmerrie op valse gronden te worden aangeklaagd, om aan de kant gezet en verguisd te worden. Mensen komen door verdachtmakingen soms in een emotionele achtbaan terecht en raken gebroken door slepende juridische procedures. Geen reden om blij te zijn. En toch, als dit gebeurt omwille van de

gerechtigheid, ben je gelukkig, zegt Jezus. Het gaat niet om jouw zaak, het gaat om de zaak van de Vader in de hemel. Als je beledigingen en laster moet incasseren als leerling van Jezus, prijst Hij je gelukkig. Als je Hem volgt, hoef je je geen zorgen te maken. Met Hem zal God alles schenken: een buitengewone erfenis, een onvoorstelbare schat, het leven in alle uitbundigheid en vreugde, zoals Hij het bedoeld heeft.

Als je hongert en dorst naar gerechtigheid, zullen mensen niet staan te applaudisseren. Reken er maar op dat ze je tegenwerken, zwart maken, en proberen onderuit te halen. Je moet er niet vreemd van opkijken, zegt Jezus, want de profeten overkwam hetzelfde. De mensen hadden vaak een hekel aan hun woorden. Ze wilden niet op hun gedrag aangesproken worden. Ze legden hun liever het zwijgen op dan naar hun geweten te luisteren. Beschouw het daarom maar als een eer om te horen bij de rij van getuigen die leden omdat ze opkwamen voor de waarheid, gerechtigheid en goedheid van God.

Voor verschillende landen in het Midden-Oosten, Eritrea, Noord-Korea en sommige provincies in China lijkt deze zaligspreking meer van toepassing dan voor ons. Discriminatie op grond van afkomst, geloof en geaardheid is in onze samenleving wettelijk verboden. Soms worden we vanwege een christelijke levensovertuiging juist gerespecteerd. Soms voelen we ons door niet-christelijke vrienden meer geaccepteerd dan door mensen van de kerk. Toch wordt het ook hier lastig als je van het gangbare pad afwijkt omwille van de gerechtigheid en omwille van Jezus. Je krijgt een hoop over je heen als je worstelt met je geaardheid, maar oprecht vindt dat een homoseksuele of lesbische relatie niet is wat God bedoeld heeft. Je krijgt de wind tegen als je het opneemt voor iemand die iedereen laat vallen, of niet meedoet aan bepaalde feestjes omdat je daarmee de liefde voor de Meester die je bent gaan volgen op het spel zet.

Jezus moest veel meer verdragen dan we ons ooit kunnen indenken. Hij werd door iedereen in de steek gelaten, zelfs door Zijn meest trouwe leerlingen. Zij konden niet eens met Hem waken. Hij streed alleen. Al werd Hij door God en door mensen verlaten, Hij bleef trouw. Hij hield vast aan Zijn Vader en Hij hield

vast aan de mensen. Zo werd Hij de Redder, die de weg van het lijden ging om al die rijke beloften in de zaligsprekingen te garanderen. Hij is werkelijk degene die ons gelukkig kan maken.

Gespreksvragen

1. Lees dit gedeelte nog een rustig door.
 - a. Wat vind je de meest aansprekende zaligspreking van Jezus en waarom?
 - b. Wat vind je de meest lastige en waarom eigenlijk?
2. Stel je voor dat je er ook bij gestaan had, daar op de heuvel; hoe zou je gereageerd hebben op de woorden van Jezus? Zou je er blij van geworden zijn, of zou je eerder ontmoedigd zijn geweest?
3. Welke redenen noemt Jezus in dit gedeelte om blij te zijn?
4. Wat is voor jou de grootste bron van geluk? Misschien helpt het erover na te denken door het omgekeerde te bedenken: waar word je diep ongelukkig van?
5. Ieder mens kent verlangen. Verlangen bepaalt voor een groot deel hoe we ons leven invullen.
 - a. Als we de woorden van Jezus ter harte nemen, moet ons verlangen dan anders worden? Zo ja, in welk opzicht?
 - b. Hoe kan ons verlangen dan echt anders worden?

Bezorgdheid en angst zijn wijdverbreide emoties in de samenleving. Mensen maken zich zorgen over het verlies van veiligheid, van een betrouwbaar klimaat en van integere berichtgeving. Hoe kunnen we Jezus' woorden dan serieus nemen als Hij zegt: 'Wees niet bezorgd en wees niet bang'?

In deze nieuwe bijbelstudies over de Bergrede neemt de auteur ons mee naar de tegendraadse woorden van Jezus: 'Gelukkig wie met lege handen staan.' Dit boek gaat over de smalle weg van vertrouwen en over onvoorstelbaar geluk, midden in een onzekere wereld.

Dankzij de toegevoegde gespreksvragen is dit boek ook een mooie leidraad voor bijbelkringen.

Ds.ir. N.M. Tramper is predikant van de Protestantse Kerk in Nederland en verbonden aan de International Christian Fellowship in Delft. Eerder diende hij de gemeente van Vlaardingen en was hij predikant met een bijzondere opdracht voor de zending en de eenheid van de kerk in Europa en het Midden-Oosten.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 239 5411 8

9 789023 954118
NUR 707